

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет Імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

ЕКОЛОГІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

АВТОРЕФЕРАТ

дипломної роботи

на здобуття освітнього ступеню «магістр»

Виконав:

Студент VI курсу, групи 691

Галузь знань: 29 «Міжнародні відносини»

Спеціальність: 291

«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»

Соломко Михайло Андрійович

Науковий керівник:

кандидат політичних наук, доцент

Габро Ірина Володимирівна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У другій половині ХХ століття світове співтовариство зіткнулося з низкою проблем, серед яких особливе місце посідають екологічні. До кінця століття ці проблеми стали носити глобальний характер і поступово склався глобальний механізм їх вирішення.

Сьогодні спостерігається «екологізація» політики, в міжнародних документах простежується пріоритетність «зеленого» зростання економіки, положення про впровадження безпечних технологій в виробництва з принципом «нульового скидання». Співробітництво держав та інших акторів міжнародних відносин приймає «зелений» вектор розвитку. Екологічна дипломатія є специфічною галуззю міжнародної діяльності та орієнтована на превентивний, конструктивний та прогресивний формат співпраці країн у покращенні навколишнього середовища.

Інститут екологічної дипломатії вже набув широкого поширення в багатьох країнах, активно борються за відновлення екосистеми планети. Найбільш яскравим і успішним прикладом в цьому зв'язку є екологічна дипломатія Євросоюзу.

Євросоюз активно бере участь в міжнародному екологічному співробітництві, ініціює проведення різних екологічних заходів і підписання угод в сфері захисту природного середовища. Таким чином, нам видається закономірним розгляд впливу екологічної діяльності ЄС на розвиток інституту екологічної дипломатії. Саме тому дослідження сутності та особливостей екологічної дипломатії ЄС є актуальним.

Об'єктом дослідження є екологічна дипломатія як інструмент зовнішньої політики.

Предметом дослідження є екологічна дипломатія як інструмент зовнішньої політики ЄС.

Територіальні рамки дослідження включають території країн-членів ООН, які реалізують екологічну дипломатію (всі країни-члени ЄС є членами ООН).

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1972 року (проведення міжнародної конференції ООН з екологічної проблематики у Стокгольмі як започаткування екологічної дипломатії) до квітня 2021 року (останні події щодо реалізації принципів екологічної дипломатії Європейським Союзом).

Мета роботи полягає у дослідженні сутності, особливостей реалізації та векторів екологічної дипломатії ЄС.

Відповідно до мети поставлені наступні **завдання**:

- розкрити стан наукової розробки проблеми та джерельну базу дослідження;

- охарактеризувати методологію дослідження екологічної дипломатії ЄС;
- проаналізувати понятійно-категоріальний апарат дослідження;
- дослідити нормативно-правове, інституційне забезпечення та інструменти екологічної дипломатії ЄС;
- висвітлити азіатський та африканський напрями екологічної дипломатії ЄС;
- дослідити екологічну дипломатію ЄС в Арктичному регіоні та Росії;
- розкрити український вектор екологічної дипломатії ЄС.

Новизна даної роботи полягає в тому, що дане дослідження є спробою комплексного дослідження сутності та особливостей реалізації екологічної дипломатії ЄС.

Практичне значення полягає в тому, що дана робота може бути використана як основа для подальшого дослідження екологічної дипломатії ЄС. Матеріали курсової роботи можуть мати певну цінність для подальшого використання викладачами, аспірантами та студентами в науково-дослідницьких та навчальних цілях, зокрема при вивченні курсів «Зовнішня політика країн ЄС», «Міжнародні відносини та світова політика», «Сучасні тенденції міжнародних відносин».

Апробація результатів дослідження. Частина теоретичних положень та висновків цього дослідження знайшла своє відображення у доповіді на Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих учених «Південна Україна у міжнародних відносинах: історія та сучасність» (м. Миколаїв, травень 2019), XXIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Могилянські читання - 2020: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, листопад 2020).

Публікації:

1. Соломко М.А. Поняття та сутність екологічної дипломатії // XIII Всеукраїнської науково-практична конференція студентів і молодих учених. «Південна Україна у міжнародних відносинах: історія та сучасність»: тези. 2020. С. 63-65.

2. Соломко М.А., Габро І.В. Окремі аспекти екологічної дипломатії Європейського Союзу // XXIII Всеукраїнська науково-методична конференція «Могилянські читання-2020: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти: тези. Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2020. С. 10-11.

3. Соломко М.А., Габро І.В. Розвиток екологічної дипломатії Європейського Союзу // Європейські історичні студії. №18 (2021). URL: <http://eustudies.history.knu.ua/18-2021-gabro-solomko/> (категорія Б).

Структура роботи відбиває поставлені перед дослідженням цілі та завдання. Загальний обсяг її становить 109 сторінок, з них основного тексту – 97 сторінки. Магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (102 найменування українською, російською та англійською мовами).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету та завдання роботи, об'єкт та предмет дослідження; сформульовано наукову новизну, з'ясовано практичне значення отриманих результатів, їх апробація, окреслено структуру роботи.

У першому розділі **«Теоретичні засади дослідження екологічної дипломатії ЄС»** подається аналіз стану наукової розробки та джерельної бази проблеми, проаналізовано методологію дослідження екологічної дипломатії ЄС, розкрито понятійно-категоріальний апарат дослідження.

У пункті 1.1 **«Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження»** з'ясовано, що літературно-наукова основа є достатньою для магістерської роботи. На думку автора, праці українських та зарубіжних учених є досить важливими для вивчення екологічної дипломатії ЄС. Слід зауважити, що вітчизняні науковці недостатньо уваги приділяють проблемі реалізації принципів екологічної дипломатії країнами-членами ЄС та Євросоюзом загалом.

У підрозділі 1.2 **«Методологія дослідження екологічної дипломатії ЄС»** показано, що серед основних принципів дослідження екологічної дипломатії ЄС слід виділити принципи детермінізму, об'єктивізму, наукової неупередженості, плюралізму, наступності, історизму. Серед основних підходів, що використовував автор, слід відзначити діалектичний, компаративний, системний та інституційний підходи. При дослідженні екологічної дипломатії ЄС автор використовує комплекс загальних та наукових принципів та підходів. Дослідницька робота виконана на основі системного, дедуктивного, індуктивного, хронологічного та термінологічного підходів. Методологічним підґрунтям даної роботи стали принципи історизму, системності, об'єктивності, багатофакторності, детермінізму та термінологічний принцип.

У пункті 1.3. **«Понятійно-категоріальний апарат дослідження»** встановлено, що екологічну дипломатію можна охарактеризувати як діяльність держав по здійсненню своїх зовнішніх зв'язків, пов'язаних з проблематикою екології, сталого розвитку та природоохоронної діяльністю. Як правило, вона полягає в підписанні двосторонніх і

багатосторонніх екологічних угод, організацій та проведенні екологічних заходів міжнародного рівня, участі в міжнародних екологічних проектах і програмах тощо.

У другому розділі **«Особливості реалізації екологічної дипломатії ЄС»** розкрито нормативно-правове та інституційне забезпечення екологічної дипломатії ЄС, а також проаналізовано інструменти екологічної дипломатії ЄС.

У підрозділі 2.1 *«Нормативно-правове та інституційне забезпечення екологічної дипломатії ЄС»* встановлено, що ЄС напрацював ґрунтовну нормативно-правову базу задля реалізації власної екологічної дипломатії. Від початку внутрішні акти ЄС стали керівники у співпраці з третіми країнами. Сьогодні ж ЄС знаходиться в авангарді міжнародних зусиль по стимулюванню економічно, екологічно і соціально сталого розвитку з метою врегулювання глобальної кризи, зокрема, для боротьби зі зміною клімату.

У підрозділі 2.2 *«Інструменти екологічної дипломатії ЄС»* з'ясовано, що ЄС використовує широкий арсенал інструментів для реалізації власної екологічної дипломатії – від форумів, дво- та багатосторонніх зустрічей, до примусових ринкових інструментів: торгові дозволи, введені для зниження викидів, екологічні податки, екологічні внески, екологічні субсидії і пільги, схеми відповідальності і компенсації тощо. Також ЄС та країни-члени проводять спільну інформаційну кампанію на високому рівні через представництва ЄС та посольства держав-членів на періодичній основі.

У третьому розділі **«Ключові вектори екологічної дипломатії ЄС»** розкрито азіатський та африканський напрями екологічної дипломатії ЄС, висвітлено особливості екологічної дипломатії ЄС в Арктичному регіоні та Росії та розкрито український вектор екологічної дипломатії ЄС.

У пункті 3.1 *«Азіатський та африканський напрями екологічної дипломатії ЄС»* встановлено, що екологічна дипломатія ЄС реалізується через діяльність платформи «Азіатсько-європейська зустріч (АСЕМ)». АСЕМ - це неформальний процес діалогу та співробітництва між Азією та Європою, розпочатий у 1996 році. ЄС реалізовує низку проектів у сфері охорони навколишнього середовища в азіатських країнах. Особливі успіхи екологічна дипломатія ЄС має у країнах Центральної Азії. Платформа ЄС-ЦА з питань навколишнього середовища та водного співробітництва була створена на Конференції високого рівня (Міністерства) у Римі (Італія) у 2009 році як основа для співпраці ЄС-ЦА у сфері води та навколишнього середовища на основі Стратегії ЄС для Центральної Азії погоджений із державами ЦА. На Африканському континенті ЄС реалізовує низку програм та проектів для вирішення проблем кліматичних змін та деградації навколишнього середовища.

У пункті 3.2 «*Екологічна дипломатія ЄС в Арктичному регіоні та Росії*» виявлено, що ЄС бере участь у згаданих вище рівнях на форумах, що стосуються питань Арктики, та з усіма арктичними партнерами, а також з корінними народами та місцевими громадами Арктики. Ключові сфери участі включають боротьбу зі зміною клімату та захист навколишнього середовища Арктики, сталий розвиток, регулювання рибного господарства, пошуково-рятувальний потенціал, науку, дослідження та інновації. З РФ ЄС активно співпрацював в екологічній сфері до 2014 року, коли охолодження політичного діалогу призвело до згорання багатьох програм та проєктів ЄС у сфері охорони навколишнього середовища.

У пункті 3.3. «*Український вектор екологічної дипломатії ЄС*» встановлено, що екологічна дипломатія ЄС реалізовується в Україні через інструменти, передбачені Угодою про асоціацію та в межах програми «Східне партнерство». Україна активно долучається до екологічних програм ЄС. Згідно з Додатком ХХХ до Угоди про асоціацію, Україна має адаптувати своє законодавство до 26 директив та 3 регламентів ЄС у різних секторах у сфері екології та охорони навколишнього середовища.

У **висновках** узагальнено головні результати магістерського дослідження.

1. Аналіз стану наукової розробки теоретико-методологічних засад дослідження екологічної дипломатії ЄС показав, що українські науковці недостатньо уваги приділяють означені проблемі, не зважаючи на зростання ролі екологічної дипломатії в сучасному світі. Ґрунтовними є праці російських та зарубіжних (американських та європейських) науковців.

Наявна джерельна база ретельно опрацьована й систематизована. Джерельну базу умовно поділено на три групи. До першої групи джерел автор відносить офіційні документи глав держав, урядів та міжнародних організацій. Друга група представлена актами екологічного законодавства Європейського Союзу. До третьої групи увійшла офіційна інформація із сайтів урядів та організацій. Зокрема, це інформація з сайту ООН., Європейської Комісії.

2. Під час дослідження екологічної дипломатії ЄС на сучасному етапі автор використовує комплекс загальних та конкретно наукових принципів та підходів. Дослідницька робота виконана на основі цивілізаційного, системного, структурно-функціонального, компаративного, інституційного підходів. Методологічним підґрунтям даної роботи стали принципи об'єктивності, історизму, детермінізму, системності, а також термінологічний принцип. Аналіз існуючих принципів та підходів пізнання, наукових

методів та інформаційних джерел дозволяє визначити методологію дослідження особливостей екологічної дипломатії ЄС.

Дослідження проведене із використанням загальнотеоретичних і спеціальних методів. До загальнотеоретичних методів, які застосовані автором, належать методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, абстрагування та узагальнення, а також групування. Для розв'язання визначених наукових завдань і всебічного вивчення поставленої проблеми були застосовані системний, історико-порівняльний, проблемно-хронологічний методи.

3. Дослідивши поняття «екологічна дипломатія» автор дійшов висновку, що екологічна дипломатія являє собою комплекс прийнятих рішень щодо пом'якшення негативних впливів людини на навколишнє середовище, сукупність заходів по адаптації людини до наслідків зміни клімату, які приймаються міжнародним співтовариством за допомогою міжнародних інститутів. Основна мета екологічної дипломатії - надавати можливість учасникам обговорити проблеми, що виникають, вживати заходів і приймати рішення про подальші дії в разі виникнення спірних питань.

4. Країни Євросоюзу намагаються переводити економіку на чисті технології і дипломатично підштовхувати інших до заходів щодо поліпшення екологічної ситуації. Адже безпека Європи залежить від того, наскільки дотримуються прикладу ЄС інші частини світу. На сьогоднішній день ЄС - лідер у розвитку екологічної політики, тому він значно впливає на розвиток, як регіональної, так і світової екологічної дипломатії. Природоохоронна діяльність є одним з пріоритетних напрямків розвитку європейської інтеграції. Держави, які бажають вступити до ЄС, повинні відповідати його екологічним стандартам і запроваджувати ключові принципи екологічного законодавства.

Відзначаючи внесок ЄС в розвиток екологічної дипломатії на міжнародному рівні, можна виокремити наступні сфери, в яких ЄС зробив найбільший вплив: розвиток міжнародного екологічного законодавства, заохочення міждержавного співробітництва в сфері природоохоронної діяльності, а також фінансування розвитку екологічних проєктів та заходів в інших країнах.

Ухвалення різних нормативно-правових актів є важливим інструментом реалізації екологічної дипломатії. Одним з таких актів є Директива Ради 85/337 / ЄЕС 1985 року по оцінці впливу державних і приватних проєктів на навколишнє середовище. Ця Директива відображає Прагнення ЄС привернути увагу державних структур і громадськості до проблем екології і заохотити до їх колективного вирішення. Директива 85/337/ ЄЕС спричинила значний вплив на розвиток міжнародного співробітництва в сфері охорони

природи, а також на формування екологічного законодавства багатьох країн, що не входять в ЄС.

Також ЄС застосовує міжнародні конференції, форуми, програми та проекти двостороннього співробітництва у сфері екології з різними країнами світу. Це також є важливими інструментами екологічної дипломатії ЄС. ЄС використовує і примусові ринкові інструменти: торгові дозволи, введені для зниження викидів, екологічні податки, екологічні внески, екологічні субсидії і пільги, схеми відповідальності і компенсації тощо. Також ЄС та країни-члени проводять спільну інформаційну кампанію на високому рівні через представництва ЄС та посольства держав-членів на періодичній основі.

5. Розвиток азіатського вектору екологічної дипломатії ЄС насамперед пов'язаний із країнами Центральної Азії та КНР. Зокрема, німецька водна ініціатива в Центральній Азії внесла вклад в реалізацію стратегії ЄС в регіоні через свої проекти в галузі водних ресурсів, транскордонного управління водними ресурсами та наукових мереж. Зміна клімату та довкілля стали все більш помітними та продуктивними вимірами відносин між ЄС та Китаєм. У цій главі стверджується, що Китай розглядав та прийняв європейську екологічну політику, таку як торгівля викидами та інституції, що приймають рішення щодо охорони навколишнього середовища.

ЄС переслідує свої зовнішні екологічні цілі в Африці, а саме: політичний діалог на високому рівні у формі Спільної стратегії Африка-ЄС, розбудова спроможності через проекти та програми розвитку та маніпулювання розрахунками корисності в економічній Угоді про партнерство. Довкілля та зміна клімату стали більш важливими у відносинах між ЄС та Африкою за останнє десятиліття. Однак спроби ЄС проводити свою зовнішню екологічну політику через політичний діалог на високому рівні стримуються багатьма тими ж слабкими місцями, які підривають його більш широкі відносини з Африкою. З іншого боку, розбудова спроможності, здається, була відносно успішною, особливо у відповідності з африканськими ініціативами та пріоритетами.

6. ЄС бере участь у міжнародних організаціях та форумах, що стосуються змін клімату та навколишнього середовища, що мають значення для Арктики. ЄС прагне співпрацювати з арктичними державами, місцевими громадами та іншими зацікавленими сторонами для вирішення цих екологічних проблем. У 2016 році Комісія та Високий представник опублікували Спільне повідомлення про інтегровану політику ЄС щодо Арктики.

Після розпаду Радянського Союзу Російська Федерація, як і інші нові незалежні держави, стала ареалом дії європейської екологічної дипломатії. В Угоді про партнерство та співробітництво між ЄС та Російською Федерацією Євросоюз і Росія декларували

спільне бажання встановити тісну співпрацю в галузі захисту навколишнього середовища. Питання дбайливого ставлення до навколишнього середовища, сталого розвитку та раціонального природокористування, протидії забрудненню атмосфери, водних ресурсів, лісів, захисту біорізноманіття неодноразово згадуються в цій Угоді.

Практична реалізація перших спільних природоохоронних проектів почалася в 1995 році. ЄС розгорнула в РФ масштабну програму «Tacis», в межах якої виділялися кошти на природоохоронні ініціативи суб'єктів федерації, муніципалітетів і неурядових організацій. Одночасно під егідою Tacis отримували підтримку проекти міжуніверситетського партнерства Темпус та програми Erasmus +. Великий внесок у практичне співробітництво ЄС і РФ в природоохоронній сфері вносили різноманітні екологічні проекти транскордонного характеру. Втім, із охолодженням відносин Росії з ЄС після 2014 року кількість програм та проектів у сфері екології значно скоротилась, що викликає занепокоєння насамперед у російських науковців.

7. Інструментом реалізації екологічної дипломатії ЄС в Україні виступає співпраця України та ЄС в межах програми «Східне партнерство». Зокрема, Україна в межах Східного партнерства приєдналася до Декларації міністрів щодо співпраці у галузі навколишнього середовища та зміни клімату від 2016 року, відповідно до якої українські урядовці мають підтримувати поточні та майбутні ініціативи (такі як твіннін-проекти та фінансовані ЄС регіональні проекти EaP GREEN, EUWI+, CLIMA East, «Угода мерів із клімату та енергії», створення «зелених» міст і сталого міського розвитку задля досягнення цілей «зеленої» економіки), співпрацювати над виконанням Паризької угоди і посилити стратегічну співпрацю з громадянським суспільством у кліматичній політиці.

Питання координації заходів в екологічній та кліматичній сферах з ЄС та державами «Східного партнерства» обговорюються у рамках спеціально створених додаткових механізмів взаємодії, зокрема Платформи 3 «Сполучення, енергоефективність, довкілля та зміна клімату» та Панелі з питань довкілля та зміни клімату у рамках Платформи 3.

АНОТАЦІЯ

Соломко М.А. Екологічна дипломатія Європейського Союзу – На правах рукопису.

Робота на здобуття кваліфікації магістр міжнародних відносин за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини». – Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Миколаїв, 2021.

У другій половині ХХ століття світове співтовариство зіткнулося з низкою проблем, серед яких особливе місце посідають екологічні. Екологічна дипломатія є специфічною галуззю міжнародної діяльності та орієнтована на превентивний, конструктивний та прогресивний формат співпраці країн у покращенні навколишнього середовища. Інститут екологічної дипломатії вже набув широкого поширення в багатьох країнах, активно борються за відновлення екосистеми планети. Найбільш яскравим і успішним прикладом в цьому зв'язку є екологічна дипломатія Євросоюзу. Євросоюз активно бере участь в міжнародному екологічному співробітництві, ініціює проведення різних екологічних заходів і підписання угод в сфері захисту природного середовища. Таким чином, нам видається закономірним розгляд впливу екологічної діяльності ЄС на розвиток інституту екологічної дипломатії. Саме тому дослідження сутності та значення екологічної дипломатії є актуальним.

У роботі досліджено нормативно-правове, інституційне забезпечення та інструменти екологічної дипломатії ЄС. Висвітлено азіатський та африканський напрями екологічної дипломатії ЄС. Досліджено екологічну дипломатію ЄС в Арктичному регіоні та Росії. А також розкрито український вектор екологічної дипломатії ЄС.

Ключові слова: Європейський Союз, екологічна дипломатія, екологічні проблеми, зелена дипломатія, кліматична дипломатія

SUMMARY

Solomko MA Environmental diplomacy of the European Union. – Manuscript.

Graduate work for obtaining an educational degree «master». Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2021.

In the second half of the XX century, the world community faced a number of problems, among which a special place is occupied by environmental. Environmental diplomacy is a

specific area of international activity and focuses on a preventive, constructive and progressive format of cooperation between countries in improving the environment. The institute of environmental diplomacy has already become widespread in many countries, actively fighting for the restoration of the planet's ecosystem. The most striking and successful example in this regard is the environmental diplomacy of the European Union. The European Union actively participates in international environmental cooperation, initiates various environmental activities and signs agreements in the field of environmental protection. Thus, it seems natural to us to consider the impact of EU environmental activities on the development of the institution of environmental diplomacy. That is why the study of the essence and significance of environmental diplomacy is relevant. The EU implements international conferences, forums, programs and projects of bilateral cooperation in the field of ecology with different countries of the world. These are also vicious tools of EU environmental diplomacy. The EU also uses coercive market instruments: trade permits introduced to reduce emissions, environmental taxes, environmental contributions, environmental subsidies and benefits, liability and compensation schemes, and so on. The EU and Member States also conduct a joint high-level information campaign through EU Delegations and Member States' embassies on a periodic basis.

The paper examines the legal, institutional support and tools of EU environmental diplomacy. The Asian and African directions of the EU environmental diplomacy are covered. EU environmental diplomacy in the Arctic region and Russia has been studied. The Ukrainian vector of EU environmental diplomacy is also revealed.

Key words: European Union, environmental diplomacy, environmental issues, green diplomacy, climate diplomacy